

ACC. N:R M. 11575:/.

Frågelista 152 AMNE TIDMÄTARE.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

N.M.
152

Tidmätare har nog så långt man kan minnas i bruk ,ellerbra mycket tidigare än de mer eller mindre mekaniska klockorna, ty dessa kom ju som bekant i bruk i slutet av 1700 talet, och under min forskning har jag funnit ur från 1774 Men i äldre tider använde man sig mycket av soltecken eller solmärken, såsom att när solstrålarna till ex, visade vissa punkter på golvet i rummet var klockan tolv, en annan typ kunde vara en viss punkt på tapeten på väggen som visade en viss tid på dagen. Och ute fanns vissa träd från vilken skuggan låg på ett särskilt läge eller på någon bestämd punkt skulle klockan vara till ex, två, och särskilt var det då landbrukarna som använde detta slags tidmätare när de voro ute om sommaren och slädde sina ängar, och redan så sent som omkring början av 1800 talets sista hälft eller närmare bestämt i början av 1880 talet. I Biskopsberg Hultsjö fanns vid den ovan angivna tiden en gammal landbrukare som hette Karl Karlsson, han dog i början av 1900 talet troligen 1905 eller 1906, han använde sig alltid av vissa träd i sina slätterängar som klocka, så att när skuggan från trädet föll på ett visst sätt och vanligen hade han ett par stora björkar, och när då skuggan från björken föll på den punkt

som han ville så sade han till sitt folk, nu är klockan tio så nu går vi hem och äter "Davramål" likamed frukost, likadant var det vid middagen klockan två och det slog sällan fel, utan när folket kom hem hade alltid hans hustru Stina maten på bordet.

Vad stjärnorna beträffar som tidmätare har jag aldrig hört att någon använt sig av dessa såsom tidmätare, och inte heller har jag på min trakt hört att någon använt vare sig berg eller några andra natur formationer som tidmätare. Att man om nätterna kunde bestämma tiden genom månlyuset har jag nog hört berättas om men har ej kunnat få någon exakt upplysning om huru det gick till. Solmärken iform av vissa på fönsterplattan utskurna streck eller linier fanns rätt ofta och alltid var de placerade i det södra fönstret, dessa skärur voro uppdragna så att ändarna närmast rutan gingo tätt tillsammans, för att med de andra ändarna stråla ut mera glesare. En sådan fönsterbräda fanns under min uppväxttid hos en gammal man han kallades alltid för "Anders på Donka" vad hans rätta namn var har jag ej lyckats få reda på, han dog de första åren på 1900 talet, han bodde i Yggersryd Hultsjö. Att det funnits tidmätare på spismuren har jag däremot aldrig hört något berättas om på min trakt, och inte heller har jag hört

att någon hade några särskilda solmärken utomhus.

Att använda sin egen skugga förekom ganska ofta, men när den skulle användas måste man noga veta nordriktningen, och så skulle man ställa sig men ryggen mot söder varefter tiden bestämdes på den sneda linien som skuggan bildade. Att tiden på dagen bestämdes av djurs ögon har däremot inte hört något berättas om. Och inte heller har jag hört att någon skulle hjälpt sig med att sticka något mellan fingrarna

SOLVISARE.

Dessa solvisare eller solur voro för det mesta runda stenar med platt översida, och storleken varierade mycket i omkrets, det fanns även solur av trä. På dessa solur stod alltid en pinne rätt upp i mitten av stenen denna pinne var av en blyerts pennas grovlek någon gång litet grövre beroende på storleken på stenen. från centrum var det linier som gick ut mot stens kantar, vid dessa skåror voro siffrorna inhuggna, när så pinnens skugga föll i någon av skårorna kunde tiden utläsas i de uthuggna timmarnas siffror på dagen när solen sken ty annars gick det inte att avläsa timmarna. Sådana solur eller solvisare fanns på kallades
1850 talet flera stycken hos en man som ~~KALLA~~ Johan i Söderlund Bäckaby, och alla hans solur voro av sten, och voro placerade här och var runt hans hus.

Det berättas att för längre tid tillbaka skulle det funnits ett större solur vid Skepperstads kyrka, ~~och~~ ^{och} undertecknad som i sommar har besökt platsen ifråga men har inte funnit detta solur så troligen har det bortröjts. De vanligaste platserna för soluten har varit trädgårdarna, och dessa solur upphörde så småningom och riktigt ur bruk voro de redan vid 1900 talets ingång åtminstone var det så på min trakt, och användes till det sista endast som prydnader i trädgårdarna, och övergången till fickur började redan i början av 1800 talets sista hälft, åtminstone var detta fallet på min trakt.

UR. Vid fickurets eller för resten alla slags ur förekom ju soluret samtidigt ty soluret upphörde som ovan nämnts så småningom, samtidigt som de mekaniska uren började att komma i bruk. Vad de olika uren hette kan jag inte helt svara på, en del namn har jag ju hört talas om till ex, de större klockorna var det särskilt två typer som jag har hört talas om, och det var s, k, "Stussare" en större och en mindre, och ett utav de större har undertecknad lyckats inköpa, men urtavlan saknas på denna. Bland fickuren fanns också många varianter och namn. en del av fickuren kallades för "Vadare", en annan typ kallades för "Enköpinares" troligen därför att de tillverkades i Enköping, en del kallades för "Ankareur" en del för cylinderrur

en annan typ kallades för "Chronometer". Fickuren såväl som de större klockorna inköptes hos urmakarna på orten. På min trakt inköptes de flesta av de större klockorna eller vägguren hos urmakare i Hjälmseryd vilka voro bosatta i en gård som heter Ekhult. Omkring 1850 talet kom nämligen en urmakare uppe ifrån Dalarna och bosatte sig i Ekhult han hette Anders Larsson och från honom inköptes på min trakt de flesta vägguren, hans ättlingar spredde sig sedan litet över allt i bygderna och de flesta blevo urmakare, och deras klockor kallas än i dag för "Ekhultaklockor" och anses än i dag för att vara de allra bästa klockor och äro från antik synpunkt mycket efterfrågade. Vägguren placerades alltid vid främsta gaveln i rummet, vanligen intill hufadern säng, men det var heller inte ovanligt att klockan hade sin plats på ena sidan om den stora öppna spisen, hos en familj i Elmesås Skeppersta^g såg undertecknad under min barndom omkring 1886-1887 klockan vara placerad på väggen strax intill spismuren, familjen hette Toll. Det fanns två typer, en typ drogs upp varje kväll, och en del av denna typ hade nyckelhål i urtavlan för nyckeldragning, den andra typen däremot fick man dra upp i strängarna i vilka loden hängde i, inne i klockfodralet, men den typen satt ofta upphängd på ett par s.k. "rakor" på väggen, så att strängar och lod löpte synliga, och var därför ganska lämpliga för uppdragning i strängarna,

ACC. N:R M. 11575:6.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Över dessa klockor hängde vanligtvis ett skynke till ex. ett stycke av en gar-
din eller dyl, och uppdragningen sköttes för det mesta av husbonden själv.

Vad flickuren beträffar ägde ju endast hufadern ett sådant, och vid arbetet u-
tomhus togs klockan mycket ofta ur västfickan och stoppades i kavajfickan ty-
ty kavajen togs alltid av vid arbetet, när man sedan kom hem hängdes alltid kloo-
kan på en för ändamålet i väggen inslagen spik ovanför hufaderns säng, men i
det dagliga arbetet hade man inte klockan på sig så mycket, men vid alla högtidliga
tillfällen hade man den alltid på sig, och därtill oavsett om den gick eller inte
ty att bära ett fickur hörde till det storartade inslaget.

Lönåsa Hultsjö i september 1950

Joh. Sjöquist.